

การวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย AN ANALYSIS OF INSTRUCTIONAL RESEARCH ARTICLES RELATING TO ENHANCE CITIZENSHIP FOR THAI LEARNERS

ธัญชัช วิภัติภูมิประเทศ

Thuntuch Viphatphumiprathes

สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
Program in Interdisciplinary Studies, Faculty of Science and Technology, Pathumwan Institute of Technology,
Bangkok 10330, Thailand

*Corresponding author: Email: thuntuch18@gmail.com

รับบทความ 4 เมษายน 2565 แก้ไขบทความ 8 มิถุนายน 2565 ตอรับบทความ 20 มิถุนายน 2565 เผยแพร่บทความ เมษายน 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงเอกสารในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทยในด้านระเบียบวิธีวิจัยและด้านเนื้อหา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเจาะจงจากบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI ในช่วงระยะเวลา 10 ปี (ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2564) จำนวน 40 บทความ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) บทความวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยประเภททดลอง (ร้อยละ 57.5) มีแบบแผนการทดลองในลักษณะ One-Group Pretest-Posttest Design (ร้อยละ 72.5) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษา (ร้อยละ 55.0) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 31-50 คน (ร้อยละ 47.5) มีวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (ร้อยละ 45.0) มีระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองการเรียนการสอน 11-20 ชั่วโมง (ร้อยละ 42.5) ใช้แบบวัด/แบบประเมินในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ร้อยละ 47.5) และสถิติสำหรับการทดสอบสมมติฐาน คือ dependent samples t-test (ร้อยละ 72.5) และ 2) บทความวิจัยประเภทการทดลองส่วนใหญ่มีตัวแปรอิสระ คือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (ร้อยละ 21.7) ส่วนบทความวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ส่วนใหญ่มีตัวแปรอิสระ คือ การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 47.1) สำหรับตัวแปรตามส่วนใหญ่ คือ ความรู้/ผลสัมฤทธิ์ทางด้านพลเมือง (ร้อยละ 40.0)

คำสำคัญ: ความเป็นพลเมือง, ผู้เรียนไทย

ABSTRACT

This documentary research aimed to analyze the instructional research articles relating to citizenship enhancement for Thai learners. The data were purposely collected from 40 research articles published in Thai-Journal Citation Index (TCI) database during the ten-year period (2012-2021). Data record forms were used as a research tool and descriptive statistics were used to analyze the data.

The results revealed that 1) most of the research articles were experimental research (57.5%) with a one-group pretest-posttest design (72.5%), secondary school students as the sample (55.0%), a sample of 31-50 people (47.5%), a purposive sampling selection (45.0%), an instructional experiment that lasted between 11 and 20 hours (42.5%), test forms or evaluation forms for data collection (47.5%), and hypothesis testing using Dependent Samples t-test (72.5%); 2) Problem-based learning was employed as an independent variable in the most of the experimental research publications (21.7%), while most of the publications were with Research and Development aiming at creating learning innovations (47.1%) with the independent variables focusing on the development of learning activity packages (47.1%). Additionally, most of the research articles' dependent variables were civic knowledge or academic success (40.0%).

Keywords: Citizenship, Thai Learners

บทนำ

ปัญหาประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมาเน้นเข้าใจกันว่าเกิดจากการที่ทหารแทรกแซงการเมืองโดยการทำรัฐประหารแล้วปกครองบ้านเมืองแบบเผด็จการ จนกระทั่งนำไปสู่การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในท้องถนนเพื่อต่อต้านเผด็จการหรือคณะทหาร อีกทั้งยังมีการมองว่า ปัญหาประชาธิปไตยเกิดจากนักการเมืองและประชาชนผู้เลือกตั้งจำนวนหนึ่ง (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2556, หน้า 55) ทั้งนี้ การที่ประชาธิปไตยล้มเหลวนั้น ไม่ใช่แค่เป็นเรื่องของทหาร นักการเมือง หรือประชาชน หากแต่เป็นปัญหาและมีสาเหตุมาจากคนไทยทุกคนที่ไม่สามารถปกครองกันในระดับประชาธิปไตยและแก้ปัญหาโดยใช้วิถีทางประชาธิปไตยได้ (ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2555, หน้า 15) การปกครองในระดับประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น ประชาชนจะต้องมี “ความเป็นพลเมือง (Citizenship)” (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2564, หน้า 909; ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2555, หน้า 29; เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และ วลัยพร รัตนเศรษฐ์, 2557, หน้า 51) ซึ่งหมายถึง การเป็นพลเมืองที่ดีที่มีคุณลักษณะต่าง ๆ (ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2555, หน้า 30-36; เสนีย์ คำสุข, 2564, หน้า 54-55) ได้แก่ มีความรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ มีความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน มีความเคารพสิทธิในผู้อื่น มีความเคารพต่อความแตกต่างของคนในสังคม มีความเคารพในหลักความเสมอภาค มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย และมีความรับผิดชอบต่อสังคม/เสียสละ/มีจิตสาธารณะ หรือกล่าวได้ว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีในระดับประชาธิปไตยนั้นเกี่ยวกับการมีความรับผิดชอบต่อปัญหาโดยไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของนักการเมืองหรือรัฐบาลเท่านั้น การมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2564, หน้า 910)

การที่ประชาชนจะมีความเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยได้นั้น ส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้ผ่านทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2556, หน้า 67; ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2560, หน้า 14) โดยการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังหรือขัดเกลาความรู้ ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนผ่านการฝึกฝน/การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้กรอบการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดี (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2557, หน้า 11) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสามารถสร้างองค์ความรู้ พัฒนาทักษะและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (ประสาธต์ เนืองเฉลิม, 2564, หน้า 15, 18) ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนให้สามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้ตามวัตถุประสงค์นั้น สามารถศึกษาจากผลการวิจัยที่ผ่านมาโดยนำองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยของผู้อื่น หรือนำผลการวิจัยที่เป็นนวัตกรรมที่ผู้อื่นสร้าง มาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา/พัฒนาการเรียนการสอนได้ (กมล สุตประเสริฐ และสังวรณ์ จัตุระโท, 2562, หน้า 24-25)

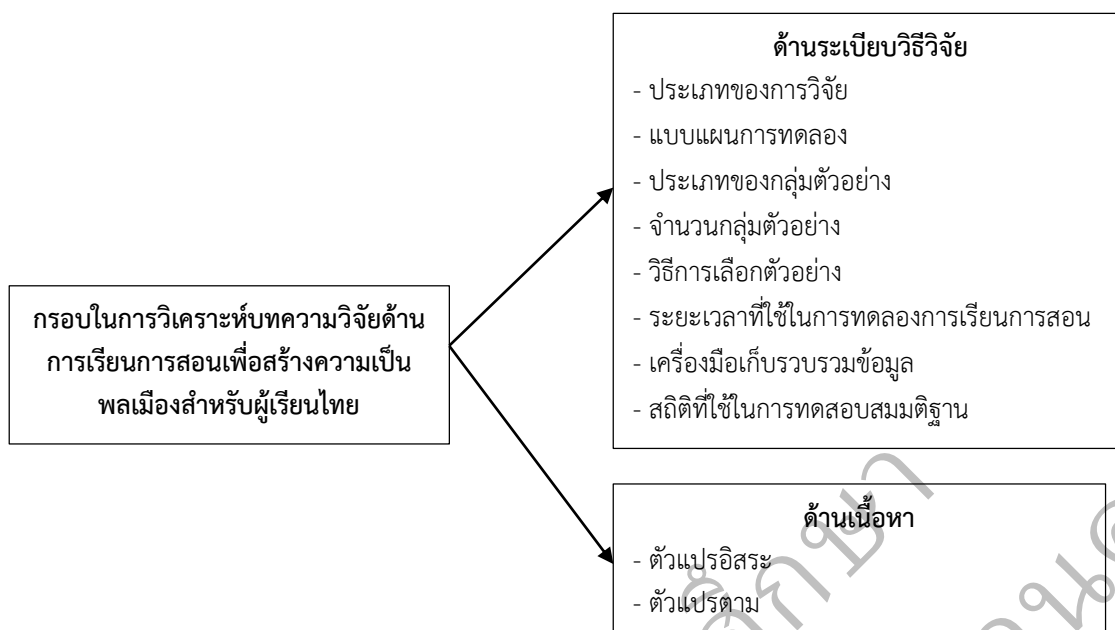
จากความสำคัญของการศึกษาศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง และประเด็นการนำผลงานวิจัยที่ผ่านมาเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการทำวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อวิเคราะห์งานวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียนไทยในด้านระเบียบวิธีวิจัยและด้านเนื้อหา โดยศึกษาจากบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ลงในวารสารวิชาการระดับชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2555-2564 ทั้งนี้เพื่อที่จะทราบถึงองค์ความรู้ที่ผ่านมาในบริบทสังคมไทยว่ามีการวิจัยการเรียนการสอนทั้งการวิจัยเชิงทดลอง และการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้อย่างไร (ประสาธต์ เนืองเฉลิม, 2564, หน้า 61-73; พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และเพียรวิทย์ ยินดีสุข, 2554, หน้า 4-6) ในลักษณะใดเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียน ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยจะนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านระเบียบวิธีวิจัย
2. เพื่อวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านเนื้อหา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี (กมล สุตประเสริฐ และ สุพักตร์ พิบูลย์, 2562; ประสาธต์ เนืองเฉลิม, 2564; พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และเพียรวิทย์ ยินดีสุข, 2554) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (กิริติ นันทพงษ์, 2564; มยุรา ฉลุธอง, 2563; ศิริพร ขำขันมะลี และ สาคร อัมจักร, 2560; Bramwell, 2020; Conway, Amel, & Gerwien, 2009; Sel, 2021) ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงเอกสาร ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในงานวิจัยนี้ คือ บทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแก่ผู้เรียนไทย มีจำนวน 82 บทความ ทั้งนี้ ฐานข้อมูล TCI จัดได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นไปตามเกณฑ์สำหรับการวิจัยเชิงเอกสารของ Ahmed (2010, pp. 3-5) ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความถูกต้อง 2) ด้านความน่าเชื่อถือ 3) ด้านการเป็นตัวแทนที่ดี และ 4) ด้านการให้ความหมายที่ชัดเจน/ตรงตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ ยังเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกแหล่งข้อมูล/งานวิจัยมาเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอน และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ กมล สุดประเสริฐ และสังวรณ จัตุระโท (2562, หน้า 24-25) และเชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2562, หน้า 189) คือ เป็นงานวิจัยที่น่าเชื่อถือในประเด็นต่าง ๆ เช่น วัตถุประสงค์การวิจัยสอดคล้องกับปัญหาการวิจัย มีแนวคิดทฤษฎีที่ชัดเจน มีระเบียบวิธีวิจัยที่น่าเชื่อถือ มีการวิเคราะห์ข้อมูล/สถิติที่ใช้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ และมีการตีความ/ให้ข้อเสนอแนะตรงตามผลที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยยึดหลักจริยธรรมการวิจัย (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2558, หน้า 55; ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2563, หน้า 8) ในด้านการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยที่ไม่มียอคติ มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย และมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ชัดเจน โดยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกบทความวิจัยอย่างเจาะจงเพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ คือ เป็นบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI ในช่วงระยะเวลา 10 ปี (ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2564) เป็นบทความวิจัยที่เป็นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษประเภทการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) หรือ การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อสร้างนวัตกรรมการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไทย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการดาวน์โหลดไฟล์บทความวิจัยที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI จากลิงก์ของแต่ละวารสาร โดยคัดเลือกเฉพาะบทความที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว หลังจากนั้นจึงอ่านบทความวิจัยโดยละเอียดและบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูล มีจำนวนทั้งสิ้น 40 บทความ ทั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม 2565

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือตามแนวทางของ เชษฐภูมิ วรรณไพศาล (2562, หน้า 190) ดังนี้

1. การสร้างแบบบันทึกข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (กมล สุดประเสริฐ และสุพัตร์ พิบูลย์, 2562; กิรติ นันทพงษ์, 2564; ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2565; ประสาท เมืองเฉลิม, 2564; ปราณี พิพัฒน์สถิตกุล, 2555; พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข, 2554; มยุรา ฉลุธอง, 2563; ศิริพร ขำขันมะลี และ

สาคร อัจฉกร, 2560; Bramwell, 2020; Conway, Amel, & Gerwien, 2009; Sel, 2021) ประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่

- 1) ด้านระเบียบวิธีวิจัย คือ ประเภทของการวิจัย แบบแผนการทดลอง ประเภทของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนกลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกตัวอย่าง ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองการเรียนการสอน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน และ
- 2) ด้านเนื้อหา คือ ตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม

2. การตรวจสอบคุณภาพของแบบบันทึกข้อมูล โดยผู้วิจัยได้นำแบบบันทึกข้อมูลให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบคุณภาพในด้านความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยมีค่าระหว่าง 0.66-1.00 ซึ่งสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยนำสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ มาใช้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงเอกสารในครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านระเบียบวิธีวิจัย ผลการศึกษา พบว่า จากบทความที่นำมาวิเคราะห์ จำนวน 40 บทความ บทความวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยประเภททดลอง (ร้อยละ 57.5) มีแบบแผนการทดลองในลักษณะ One-Group Pretest-Posttest Design (ร้อยละ 72.5) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษา (ร้อยละ 55.0) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 31-50 คน (ร้อยละ 47.5) มีวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (ร้อยละ 45.0) มีระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองการเรียนการสอน 11-20 ชั่วโมง (ร้อยละ 42.5) ใช้แบบวัด/แบบประเมินในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ร้อยละ 47.5) และสถิติสำหรับการทดสอบสมมติฐาน คือ dependent samples t-test (paired samples t-test) (ร้อยละ 72.5) ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
ประเภทของการวิจัย		
การวิจัยประเภททดลอง	23	57.5
การวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้	17	42.5
แบบแผนการทดลอง		
One-Shot Case Study	8	20.0
One-Group Pretest-Posttest Design	29	72.5
Pretest-Posttest Control Group Design	1	2.5
Posttest-Only Control Group Design	2	5.0
ประเภทของกลุ่มตัวอย่าง		
นักเรียนอนุบาล	1	2.5
นักเรียนประถมศึกษา	10	25.0
นักเรียนมัธยมศึกษา	22	55.0
นักศึกษามหาวิทยาลัย	7	17.5
จำนวนกลุ่มตัวอย่าง		
11-30	13	32.5
31-50	19	47.5
51-70	4	10.0
71-90	3	7.5
91-110	1	2.5

ตาราง 1 (ต่อ)

ระเบียบวิธีวิจัย	จำนวน	ร้อยละ
วิธีการเลือกตัวอย่าง		
การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)	11	27.5
การเลือกตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling)	11	27.5
การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	18	45.0
ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองการเรียนการสอน		
ไม่ระบุ	14	35.0
น้อยกว่า 11 ชั่วโมง	5	12.5
11-20 ชั่วโมง	17	42.5
21-30 ชั่วโมง	4	10.0
เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล		
แบบวัด/แบบประเมิน	19	47.5
แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์	16	40.0
แบบสอบถาม	2	5.0
แบบสังเกต	3	7.5
สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน		
independent samples t-test	2	5.0
dependent samples t-test (paired samples t-test)	29	72.5
one-sample t-test	8	20.0
independent samples test และ dependent samples t-test	1	2.5

2. ผลการวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า บทความวิจัยประเภทการทดลองส่วนใหญ่มีตัวแปรอิสระ คือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (ร้อยละ 21.7) รองลงมา คือ การเรียนรู้แบบสืบสอบ และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (เท่ากันที่ร้อยละ 13.0) การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม และการเรียนรู้ด้วยเทคนิคผังกราฟิก (เท่ากันที่ร้อยละ 8.7) และการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (เท่ากันที่ร้อยละ 4.3) ส่วนบทความวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่มีตัวแปรอิสระ คือ การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 47.1) รองลงมา คือ การพัฒนาสื่อการสอน (ร้อยละ 35.3) และการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ (ร้อยละ 17.6) สำหรับตัวแปรตามส่วนใหญ่ คือ ความรู้/ผลสัมฤทธิ์ทางด้านพลเมือง (ร้อยละ 40.0) ดังรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์บทความวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ในด้านเนื้อหา

เนื้อหา	จำนวน	ร้อยละ
ตัวแปรอิสระ		
การวิจัยประเภททดลอง		
การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน	5	21.7
การเรียนรู้แบบสืบสอบ	3	13.0
การเรียนรู้แบบร่วมมือ	3	13.0
การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม	2	8.7
การเรียนรู้ด้วยเทคนิคผังกราฟิก	2	8.7
การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน	1	4.3
การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน	1	4.3

ตาราง 2 (ต่อ)

เนื้อหา	จำนวน	ร้อยละ
การเรียนรู้เชิงรุก	1	4.3
การเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน	1	4.3
การเรียนรู้โดยใช้นิทาน	1	4.3
การเรียนรู้ตามแนวคิดโยนิโสมนสิการ	1	4.3
การเรียนรู้ผ่านระบบ e-Learning	1	4.3
การเรียนรู้ผ่านวัฏจักรการเรียนรู้ 7 ขั้น	1	4.3
การวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้		
การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้	8	47.1
การพัฒนาสื่อการสอน	6	35.3
การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้	3	17.6
ตัวแปรตาม		
ความรู้/ผลสัมฤทธิ์ด้านพลเมือง	16	40.0
เจตคติ/ทัศนคติความเป็นพลเมือง	9	22.5
คุณธรรม/จริยธรรมของพลเมือง	1	2.5
ทักษะ/คุณลักษณะ/พฤติกรรมของพลเมือง	14	35.0

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า บทความวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแก่ผู้เรียนไทย ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยประเภททดลองโดยมีลักษณะแบบ One-Group Pretest-Posttest Design โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา 31-50 คน ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยใช้ระยะเวลาในการทดลอง 11-20 ชั่วโมง และใช้แบบวัด/แบบประเมินในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานด้วย dependent samples t-test

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และเพียรวิญญู (2554, หน้า 1-2) ซึ่งอธิบายว่า การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนมีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้เกิดผลดีที่สุดในชั้นเรียน การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมี 5 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ การระบุปัญหาวิจัย การวางแผนการดำเนินการแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติ/เก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปผลการวิจัย และการสะท้อนความคิดในการวิจัยโดยการเผยแพร่งานวิจัย นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ กมล สดประเสริฐ และสุพักตร์ พิบูลย์ (2562, หน้า 18-22) ซึ่งอธิบายว่า การวิจัยทางการศึกษามีการใช้วิธีการทดลองและกึ่งทดลองในห้องเรียนซึ่งเป็นสถานการณ์จริงอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อที่จะสร้างองค์ความรู้ใหม่ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษา

ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ มยุรา ฉลุธทอง (2563) ที่ได้สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมจิตสาธารณะซึ่งพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ในประเด็นดังกล่าวเป็นการวิจัยแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ที่ใช้กิจกรรมมาทดลองในการเรียนการสอนกับกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาซึ่งเลือกมาแบบเจาะจง ใช้แบบวัดเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้สถิติประเภท t-test ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของต่างประเทศพบว่า มีความสอดคล้องและความแตกต่างกับงานวิจัยของ Conway, Amel, & Gerwien (2009) ซึ่งสังเคราะห์งานวิจัยต่างประเทศด้านการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมที่มีผลต่อความเป็นพลเมืองของผู้เรียนในแง่ที่สอดคล้องกัน คือ ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงทดลองและใช้สถิติ t-test ในการเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน ส่วนในแง่ที่แตกต่างกัน คือ งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาในกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย และใช้ระยะเวลาในการทดลองกับผู้เรียน 41 ชั่วโมงขึ้นไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความแตกต่างในการจัดจำนวนชั่วโมงเรียนระหว่างบริบทของไทยและต่างประเทศ โดยการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของต่างประเทศนั้นได้เพิ่มจำนวนชั่วโมงนอกชั้นเรียนเพื่อให้ผู้เรียนไปจัดกิจกรรมบริการสังคม

2. จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า ตัวแปรอิสระการจัดการเรียนการสอนทุกประเภทส่งผลต่อตัวแปรตามด้านความเป็นพลเมืองของผู้เรียน โดยตัวแปรอิสระที่กำหนดไว้ในบทความวิจัยประเภทการทดลองส่วนใหญ่ คือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน นอกจากนี้ ยังมี

ตัวแปรอิสระอื่น ๆ เช่น การเรียนรู้แบบสืบสอบ การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ส่วนตัวแปรอิสระในบทความวิจัยประเภทการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่ คือ การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนี้ ตัวแปรตามส่วนใหญ่ที่ศึกษา คือ ความรู้/ผลสัมฤทธิ์ทางด้านพลเมืองของผู้เรียน

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองของ ธัญธัช วิฑิตภูมิประเทศ (2560, หน้า 20-22) ซึ่งอธิบายไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียน ควรใช้กิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เนื่องจากการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นได้นั้นควรเน้นที่การคิดและการเรียนการสอนที่สอดแทรกเนื้อหาความเป็นพลเมืองผ่านกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ โดยใช้กิจกรรมที่หลากหลายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยได้ดีกว่าการสอนแบบบรรยายและสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิพย์พพร ต้นติสุนทร (2557, หน้า 28) ที่ได้อธิบายว่า การบ่มเพาะความรู้และค่านิยมประชาธิปไตยให้แก่พลเมืองนั้นควรสอดแทรกเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนที่มีกิจกรรมฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้เหตุผล คิดวิเคราะห์และใช้วิจารณญาณ โดยมีการฝึกให้ผู้เรียนได้ถกเถียง/ปรึกษาหารือ/หาทางออกของปัญหาและตัดสินใจเพื่อสิ่งที่ดีที่สุดของส่วนรวม

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ มยุรา ฉลุทอง (2563) ซึ่งสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมจิตสาธารณะ พบว่า ส่วนใหญ่กำหนดตัวแปรอิสระ คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของต่างประเทศ โดย Conway, Amel, & Gerwien (2009) ได้สังเคราะห์งานวิจัยของต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่เน้นศึกษาตัวแปรอิสระ คือ การจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sel (2021) ซึ่งสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการสอนวิชาพลเมือง โดยพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่กำหนดตัวแปรอิสระ คือ การใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน อย่างไรก็ตามในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีความแตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา กล่าวคือ ตัวแปรตามส่วนใหญ่ที่พบจากการสังเคราะห์งานวิจัยของ มยุรา ฉลุทอง (2563) ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับจิตสาธารณะในแง่ของ “พฤติกรรมด้านพลเมือง” ส่วนตัวแปรตามส่วนใหญ่ที่พบจากการสังเคราะห์งานวิจัยของ Conway, Amel, & Gerwien (2009) คือ “คุณลักษณะของพลเมือง” (ความรับผิดชอบ/การมีส่วนร่วม/ความยุติธรรม) โดยศึกษาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพลเมืองจำวนน้อยที่สุด เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sel (2021) ซึ่งสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนความเป็นพลเมือง พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นศึกษาตัวแปรตามในด้าน “คุณลักษณะของพลเมือง” แต่ในงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ส่วนใหญ่เน้นศึกษาตัวแปรตาม คือ “ความรู้/ผลสัมฤทธิ์ด้านพลเมือง” ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากงานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษากับกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา และรองลงมา คือ กลุ่มนักเรียนประถมศึกษาที่เน้นศึกษาไปที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาหน้าที่พลเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ว่าปัญหาวิจัยที่งานวิจัยส่วนใหญ่ต้องการแก้ไข/พัฒนาในด้านพลเมืองของกลุ่มนักเรียนระดับดังกล่าวนี้ต้องการเน้นไปที่ด้านวิชาการ (ความเข้าใจ/ความจำ) มากกว่าที่จะเป็นด้านที่ไม่ใช่วิชาการ เช่น คุณลักษณะ พฤติกรรม หรือเจตคติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า มีการใช้การวิจัยประเภททดลอง รวมถึงมีการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนา/ส่งเสริมความเป็นพลเมืองของผู้เรียนไทยโดยการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้ด้วยการสืบสอบ การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนสามารถนำรูปแบบการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่พบในงานวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริม/พัฒนาความเป็นพลเมืองของผู้เรียนไทยในแต่ละระดับการศึกษาได้อย่างเหมาะสมต่อไป

1.2 จากผลการวิจัยในครั้งนี้ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสารเกี่ยวกับการวิจัยโดยการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้เรียนไทย ทั้งในด้านระเบียบวิธีวิจัยและด้านเนื้อหา ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนสามารถนำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้ไปใช้เป็นฐานในการออกแบบงานวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติ คุณธรรม/จริยธรรม และพฤติกรรมให้แก่ผู้เรียนในระดับการศึกษาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำวิจัยการเรียนการสอนเพื่อพัฒนา/ส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านเจตคติ คุณธรรม/จริยธรรม และทักษะ/คุณลักษณะ/พฤติกรรมพลเมือง

2.2 ควรทำวิจัยเชิงเอกสารด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจากฐานข้อมูลระดับนานาชาติ เพื่อเปรียบเทียบระหว่างบริบทไทยและบริบทนานาชาติ

2.3 ควรทำวิจัยเชิงเอกสารด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยใช้การวิเคราะห์ทอิกมาน (Meta-Analysis) เพื่อจะทำให้ได้ข้อสรุปที่เป็นระบบและมีความลุ่มลึก

เอกสารอ้างอิง

- กมล สดประเสริฐ และสังวรณ์ จัตุระโทก. (2562). หน่วยที่ 14 บุคลากรการวิจัย การวัด และประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน. *เอกสารการสอนชุดวิชาสถิติ วิจัย และประเมินผลการศึกษา หน่วยที่ 9-15*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กมล สดประเสริฐ และสุพักตร์ พิบูลย์. (2562). หน่วยที่ 15 การใช้ผลการวิจัยและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษา. *เอกสารการสอนชุดวิชาสถิติ วิจัย และประเมินผลการศึกษา หน่วยที่ 9-15*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กิริติ นันทพงษ์. (2564). การสังเคราะห์งานวิจัยทางการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองสำหรับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์. *วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(2), 144-172.
- เชษฐภูมิ วรรณไพศาล. (2562). *เครื่องมือการวิจัยทางสังคมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2557). *พลเมือง สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา.
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2556). *ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- _____. (2558). จริยธรรมการวิจัยทางสังคมศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 34(6), 52-59.
- _____. (2560). แนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระดับอุดมศึกษาไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 28(3), 13-23.
- _____. (2563). ประเด็นจริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี*, 6(1), 1-11.
- _____. (2564). เจตคติต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(3), 908-923.
- _____. (2565). การวิเคราะห์บทความวิจัยด้านสังคมวิทยาอินเทอร์เน็ตในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 10(1), 94-105.
- ประสาธน์ เนื่องเฉลิม. (2564). *วิจัยการเรียนการสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี พิพัฒน์สถิตกุล. (2555). *การสังเคราะห์งานวิจัยด้านนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การวิเคราะห์ทอิกมาน*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. (2554). *สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรา ฉลุธอง. (2563). *การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมจิตสาธารณะโดยการวิเคราะห์ทอิกมาน*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริพร ขำขันมะลี และสาคร อัจฉกร. (2560). การสังเคราะห์งานวิจัยการจัดการเรียนการสอนวิชาเคมีที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยการวิเคราะห์ทอิกมาน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 36(6), 1-13.
- เสนีย์ คำสุข. (2564). หน่วยที่ 14 คุณธรรม จริยธรรม มารยาทและความรู้ด้านความเป็นพลเมือง. *เอกสารการสอนชุดวิชาทักษะชีวิต หน่วยที่ 8-15*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). *การเมืองของพลเมืองสู่สัตวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ/มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ahmed, J. U. (2010). Documentary Research Method: New Dimensions. *Indus Journal of Management & Social Sciences*, 4(1), 1-14.

Bramwell, D. (2020). Systematic Review of Empirical Studies on Citizenship Education in Latin America 2000 to 2017 and Research Agenda Proposal. *Citizenship, Social and Economics Education*, 19(2), 100-117.

Conway, J. M., Amel, E. L., & Gerwien, D. P. (2009). Teaching and Learning in the Social Context: A Meta-Analysis of Service Learning's Effects on Academic, Personal, Social, and Citizenship Outcomes. *Teaching of Psychology*, 36(4), 233-245.

Sel, B. (2021). A Meta-Synthesis Study for Researches on Citizenship Education within the Scope of Social Studies Course in Turkey. *Journal of Theoretical Educational Science*, 14(3), 323-351.

วารสารบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร